Jemförande Öfversigt af Orientens Gnomiska Poesi, Akademisk afhandling

---

Förord till den elektroniska utgåvan

Denna avhandling av **Martin Gabriel Rosenius** (1825-1901) har digitaliserats i november 2013 från British Library av Google Bokks och anpassats för Projekt Runeberg i februari 2016 av Ralph E.

JEMFÖRANDE ÖFVERSIGT

AF

ORIENTENS GNOMISKA POESI,

Akademisk afhandling,

som

med vidtberömda Filosophiska Fakultetens samtycke

< unded- Inseefide af

MAG. JONAS FREDRIK HESSE

Adjunkt i Orientaliska Språken, för Filosophiska Graden

författad och utgifven af

MARTIN GABRIEL ROSENIUS ^

Norrl. Stip. Aer. Publ. Th.,

till offentlig granskning framställes å Gustavianska Lärosalen den 29 April 1854.

p. v. t. f. m.

UPSALA,

C. A. LEFFLER. 1854.I n I e d n i is g.

Då nian med ett enda uttryck vill beteckna karakteren af den orientaliska poesien, så plägar nian säga, alt den är symbolisk. Man vill dermed tillkännagifva, att i dess produkter ideen och den sinliga gestalten finnit ej hafva ingått den fulla förening, som Sr konstens uppgift. Denna brist i framställningen är ett minne från menniskoslägtets barndom och utmärker derföre ock fore' trfidesvis Orienten. Den har nemligen uppkommit deri" genom, att, när inan först började genom abstraktion leda sig till begrepp, man ännu ej förmådde abstrahera från alla de konkreta företeelser, ur hvilka begreppét skulle uttagas, utan ännu i föreställningen qvarhöll nå* gon af dem. När begreppet sålunda ännu ej var full^ komligt renadt från det sinliga och såtillvida ej klart fattadt, så var det för menniskoanden ej möjligt, att med säkerhet nr sig sjelf uppge dess motsvarande form* och man nöjde sig derför i konsten med att lata -det sökta begreppet antydas af något bland de i naturen gifna föremål, som hörde under dess sfer. Detta kunde endast ske derigenom, att man likasom tvingade ett föremål , alt, utom den betydelse, det i och för sig sjelf uttryckte, äfven häntyda på en annan. En gestalt t denna tvetydiga ställning är symbol. — Men genom itb* straklion från det tillfälliga i det empiriskt gifna kan icke blott komma till begrepp,

utan äfven till synthe-tiska omdömen, till all inänna satser. Vid de sistnämndas upptagande i medvetandet förfor man i början på samma sätt, som vid fattandet af begrepp. Man lösryckte ej den allmänna satsen från alla de konkreth förhållanden, ur hvilka den skulle härledas, ulan qvar-2

höll den i föreställningen under formen af en enskilt företeelse, hvilken, ehnrn enskilt, skulle häntydt på det af satsen angifna allmänna förhållandet. En enskilt företeelse, som på delta sält upphöjes till tittryck af ett allmänt förhållande, kallar man gnoiu '). Och om Orientens poesi, hvilken betecknas såsom symbolisk, kan man derföre med icke mindre riktighet säga, att den är gnomisk, detia ord laget i dess vidsträcktare betydelse.

Sådan var den åtminatone i första perioden af sin utveckling. Ur psyuhologisk synpunkt ledas vi fil I detta antagande. Och ehuru lemningarna af den orientaliska poesien icke äro så fullständiga och dess kronologi icke så säker, alt det ur dem kan Uppvisas, att de första alstren af denna poesi våris gnomiska, sa kan del likväl uppvisas, alt gnomer förekomma på alla delar af den till oss öfverlemnade orientaliska poesiens vidsträckta område2). Denna omständighet kan icke vara tillfällig: dessa öfverallt förekommande, likartade elementer visa tillbaka på en ursprunglig poesi af deras art.

Under hvilken form Orientens gnomiska poesi först framträdt, kan ej med säkerhet afgöras. Men det är högst sannolikt, alt den först utgjort enstaka länkespråk, i hvilka gudalärans enklaste satser blifvit uttalade. Något motsvarande finne vi hos Grekerna i de hexante-triska orakelspråk, som utgingo från Phemonoe3), hvilken skall hafva varit Apollos dotter och första prestinna eller från Olen4), hans förslå profet. Under en sednare tid tyckes man börjat utvidga de koria länkespråken , för att ge dem en större åskådlighet och man

(1 Med ordet yviöfiT/ (— betydelse) menar inan, då Het använde» om ordspråk, detsamma, som HebrSernas byn (— bild), ebtira, di det fürra, enligt sin derivation, mer uttrycker ordspråkets betydelsefullhet, det sednare mer uttrycker dess bildliga form. Annars öfversattes Vos på Grekiska med nagotfiia.

2) Jemf. Lowtb, De Poesi aaera Hebr. p. 45, 49. — Herder, Vom Geist Jer Ebrfiisehen Poesie II. p. 14.

S) Strabo IX: 418; Pl. 10: 3, 3 $ 7.

4) Her. 4: 38; Paus. I, <8,3

öfvergick sålunda till fabeldikten, som Hr den gnomiska poesiens andra form. Åtminstone se vi, att hos Hebreerna länkespråken under G. Testarn, nådde sin högsta utbildning och att deremot fablerna alldeles saknades och först i N. Testarn, blefvo representerade af d. s. k. parablerna. Hos Grekerna böljar fabeldikten (Esopus) först vid den tid, då tänkespråksdikten stigit till sin höjd (Solon, Theognis). Ändtligen inträder den gnomiska poesien i eti tredje utvecklingsstadium. Här tillkommer icke blott en större åskådlighet, ulan de egent-liga tänkespråken omvexla hür med stycken af helt annan art. Formen för det hela blir här antingen berättande och novellartad, hvari röjer sig en öfvergång till Epopeen, eller ock dialogisk och rikt omvexlande, hvari röjer sig en öfvergång till Drajiiat.

Till följe häraf kunde det synas, som stode det gnomiska ännu i poesiens förgård. Olika ästhetici föra det också än till det episka, än till det lyriska skaldeslaget. Vi böra, Tör en redigare uppfattning, anmärka, att vi hftr, på grund af en företrädesvis nära förvandt-skap, hänföra den gnomiska poesien och serskilt Orientens gnomiska poesi till det episka.

Då det här är vår uppgift att framställa en jemförande öfversigt öfver Orientens gnomiska poesi, bör frågan om betydelsen af ett sådant företag i allmänhet icke vara för oss främmande. Vigten af en sådan jemförelse beror på, hvilken vigt den ifrågavarande poesien sjelf eger. Alt denna för literaturhistorien är vigtig, följer af det redan anförda. Men den är vigtig äfven för skaldekonsten. Den ofta uppkastade frågan, med hvilken rätt det didaktiska i allmänhet och serskilt det gnomiska, för såvidt detta är didaktiskt, kan sägas tillhöra skaldekonsten, besvara vi här icke. Den ligger atom vår uppgift, då vi från början förutsatt tillvaroa4

nf gnomisk poesi. Den frågas deremot, huruvida den gcfdmiska poesi, som här faller under vår behandling, innehåller något af verkligen högt konstvärde, skall hvarje fördomsfri undersökning af källorna jakande besvara.

Från Ganges' stränder till Medelhafvets eger deo gnomiska poesien öfverallt minnesvårdar, hvilka ef-tecverldens skalder alltid skola göra till föremål för forskning eller beundran.

M«n ännu gifves det en vetenskap, Tör hvilken denna poesi icke torde vara utan betydelse. Denna ür religionsfilosofien. Åt den, som på ett populärt sätt vill lära känna de serskilta orientaliska folkens reli-giösa ståndpunkt, skall den orientaliska literaturen svår* ligen kunna till studium erbjuda något tjenligare än sin gnomiska del. Ty hvad, som företrädesvis var ljuft eller sorgligt i den enskiltes eller folkets öden och hvad, de deraf hade lätt, framställdes, likasom genom ett kos-morama, i gnoniernas naturliga och för den österländska inbillningsgåfvan lättförslådda målningar. Tusende olikartade rön kunde under denna form framställas. Men just i valet af de tankar, som på olika tider och hos olika folk med förkärlek framhöllos, röjde det sig, i hvad mon det religiösa medvetandet var kommet till utveckling, och i detta hänseende eger den ifrågavarande literaturen icke blott en historisk utan ock en konfessionel betydelse.

Den vigt, som ur dessa synpunkter måste åt Orientens gnomiska poesi tillerkännas, i förening med den omständighet, att för den vettgirige, vid begynnandet af ett nytt studium, en ordnande vue öfver det hela alltid medför nytta, har förorsakat denna öfversigt, till] hvilken ti nu öfvergå.

Emedan China är det land, hvarifrån Orientens kaltur säges hafva utgått, borde också vår undersökning5

der begynna. Och tvifvelsutan förekomma i delta laad försök af ifrågavarande art. Men literaturhistorien kftn-ner om dem så föga, alt deraf intet bestämdt omdöme kan hemtas. Att emellertid Chinas gnotuiska poesi eger en låg ståndpunkt, behöfva vi ej betvifla Ty den grad, i hvilken ett folk höjt sig öfver naturen genoih andens medvetenhet oin sig såsom ande, anger ock den gräns, hvarutöfver dess konst icke kan stiga. Etiti tillräckligt Stöd för vårt omdöme gifver derföre det kända förhållandet, att Chinas mer, än något annat bland Orientens kultiverade folk, saknar denna medvetenhet.

Härifrån leder oss den allmänna bildningens gång närmast till Indien. Den första kända lemningen af detta lands gnomiska poesi är en fabelsainling från femte årh. e:. Chr. vid namn Pantcha-Tantra. En konung Suka-Darnkas sorg öfver sina söners mindre välartade uppförande gaf anledning till författande af dessa fabler. Då konungen, inför en samling af ßrahminer, begärde dbfisas utlåtande öfver, hvad han med afseende på sina söner hade att göra, var det blott en, Brahininen Vischnu-Sarman, som St rådplägningen förmådde gifva en till— fridsställande utgång. Vischnn-Sarman ålog sig sönernas uppfostran. Oå efter en ansträngande jagt dessa togo en stunds hvila, begagnade sig Vischnu-Sarman, som nu var deras följeslagare, af tillfället att hos dem inprägla några nyttiga lefnadsregler. I skuggan af ett lummigt träd, omgifven af sina kungasöner, framställer lian de i Pantcha-Tantra innehållna fablerna. — Bland de förtjenster, som utmärka dessa fabler, nämna vi såsom de mest framstående en naiv uppfattning af natu. ren, en lysande qvickhet och beundransvärd uppfinningsförmåga *). Dock vidlåda dem äfven brister. Beträffande innehållet, tiro de föreskrifter, som här meddelas,

1) Jemf. Panteha-Tantra. traduit par Duboii, Parit IÖ26, i>. 42, 49, 65, 64, 99.6

mer klokhels- ttn aedereglor, ja man kan säga endast Het förra. De furstliga lärjungarna uppmanas öfverallt att undvika öfverdåd, att under alla förhållanden skicka sig klokt och listigt. Det förespeglas dem, huru man genom list och bedrägeri nästan alltid kan reda sig. I vissa fall tyckes ett mord tillåtligt. Från begångna synder renar man sig medelst bndning i Ganges eller andra floder '). Beträffande formen, störes den klarhet i framställningen, sotn utmärker hvarje enskilt fabel för sig, genom ett besynnerligt gamuiantrasslande, hvarigenom hvarje fabel icke utgör ett sjelfständigt helt, ulan är hopkedjad med en mängd andra fabler. Innan man ännu förstått meningen af en fabel, afbrytas man af en annan, som i den förra i förbigående inflätas. Dessutom är framställningen ofta genom sin omständlig-het tröttande. Till afhjelpande af denna brist gjorde inan efter någon tid ur Pantcha Tantra ett utdrag, sotn fick namnet Hilopadesas, hvilken skrift jemte förtjensten af en större koncision fått forklarande tillägg, hvarigenom den eger utseende af att ega en mera sedlig tendens. Derjemte är språket här prydligare. Herder har nr Hitopadesas anfört några profstycken, hvilka vi här efter honotn meddela:

1. Lustan är som ett kel. Skilj från dig det skänd-

liga kolet:

Glödgadt det bränner din hand; — släcks det, så

sotar det dock ').

2. Tidens förgiftade träd, bland frukter af sorg i sin

krona,

Bär två blommor jemväl, stänkta med himmelen»

dagg:

Dikt är den ena, nr källan till lif hon svalkar din ande;

Vänskap den andra, din själs styrka och helsa ocb

tröst 3).

1) Jmf. Pantcba-T. p. 70, 78, 105.

U i Hitop. p. 18 E<lit. Loml.

S) Hitop. p. 28.7

3. Vänner, som handla med skrymtan och svek. do

likna elt lerkärl:

Lätt är alt slå del i kras, svårl Sr att böta det se'n.

Ädlare bröst, (som ej svika sin tro), de likna en

guldskål:

Aldrig befläckad af rost, Sr och förblifver hon

guld «).

Ställen sådana, som dessa, höra dock till det sällsynta. Ej sällan sakna Fablerna äfven i t]itopadesas all högre betydelse, i det de blott hänsyfta på det af naturen egna hos det eller det djurslaget, den eller den .menniskan. Sjelfva stilen förfaller stundom till det smaklösa. — Utom det nu nämnda har Indiens gno-iniska literatur ingenting af synnerlig vigt.

Mon elt folk, som åtminstone i den rådande verlds-askådningen egt mollier att föra den gnomiska poesien elt stycke längre, är närmast del Arabiska, Der tyck-kes denna poesi hafva varit serdeles omtyckt och dess äldsta produkter förskrifva sig från en ganska aflägsen forntid. Såsom dess första idkare uppgifves Lokraann, hvilken skall hafva varit Salomos samtida. Det säges äfven att han varit Jobs kusin och af denne ärft profetisk förmåga 2). Såsom hans verk nämnes, hvad vi känna under benämningen Loknians Fabler, samt en samling af gnomer och andra figurliga talesätt. Af de sistnämnda äro somliga åtminstone lättfattliga, såsom;

1. Utan lärdom är menniskan lik en kropp ulan ande *).

2. Lärdom, soin gagna ej vel, är ett regnfyldt moln,

som ej regnar 4)

Hvad fablerna beträffar, ega de ej något synnerligt

värde, hvarken till innehåll eller form 5).

I) Ilitop. P. 118.

8) Jmf. iTHerbi lot: RibEioth. qur Orirlitalr, & Paris 1C97.

3) Jemf. Erpruii Arab. Grammatik, 56 giiunien.

4) Jmf. iliii|. 89 gli.

K) Ffir att härom blifva öfvertygad. bebfilver man blott T(ii 3, 9, 13, ID Fab. genomläsa <le prosaiskt realistiska tillägg, som skolas

Under en sednare tid hafva flera samlingar af Arabiska gnomer blifvit gjorda. Bland dessa intaga tvenne samlingar af Meidani första rummet. Många af de i dem förekommande länkespråken utmärka sig genom det naiva i innehållet samt formens åskådlighet. Såsom exempel må anföras:

1. Elda hans gryta med endflst elt halft palmblad —

och hon kokar1).

2. Slamrande qvarnen jag hör, men af mjöl förmärker

jag intet 2).

3. Se, så kommer han nn med de båda hornen af

åsnan 3).

4. Det är hundens natur, att skälla endast vid sin

dörr 4).

5. Ingen menniska är, som sina kameler ej känner5).

Men så beskaffade satser, som dessa, utgöra dock i denna samling det minsta antalet. De flesta sakna den betydelsens allmännelighet, som tillhör den verkliga gno-incns begrepp, eller förmå ej att åt sin häntynning på något allmänt ge den klarhet, som vore behöflig för dess fattande. Stundom förekominer i satsen namnet på någon enskilt historisk person eller slägt, stundom på något enskilt ställe, och det så, att den endast genom kännedomen af en alldeles enskilt händelse kan begripas 6). Andra åter ega tvertoin en allmän betydelse,

föreställa sens moral, eller blott gifva alit pl det platta och osmakliga i bela innehållet af 27, 36, 37 Fab. eller den 38, i hvilken delarne äro på ett sökt och föga organiskt sätt hopade.

1) Jmf. Proverbia Arabum, Freytag, Iionnæ <838. I. p. Söl.

2) Jmf. ibid. p. 282.

3) Jmf. ibid. p. 293.

4) Jmf- ibid. II. p. 316.

8) Jmf. ibid. II. p. 415.

6) Jmf. Pro». Ar. I. p. 8, 6, 12, 13, 34, 268,318,319,324, n, fl. Också har Freytag ganska riktigt beledsagat de flesta af de här förekommande "proverbia" med speciela förklaringar. Dessa äro ofta vidlyftiga samt stundom hemtade från Araberna sjelfva, hvilka då oeh då tyckas oense om hvad den eller den af de hir samman-f«rta satserna skall betyda. Jmf. IL p. 210, 889 m. fl.9

men sakna den enskilthet i formen, den bildlighet, som är den verk|iga gnomens utmärkande egenskap '). Strängt taget, skulle följaktligen vetenskapen utesluta flertalft af de här förekommande satserna från gnomernas antal2). Men äfven af den derigenom uppkommande återstode|| blir det, emedan den utgått från en mängd olika, ofta okända författare och olika tider, svårt att bedömma den Arabiska tänkespråkspoesiens ståndpunkt.

Till ledning för vårt omdöme taga vi derför heldrø ett verk, hvars författare och ålder vi känna. Ett så' dant är Harifis Makamål 3). Författaren har gifvit en skildring af sin tids intellektuela, moraliska och religiösa ståndpunkt medelst en mängd berättelser, för hvilkas framställande han använder tvenne diktade personer. Den ene af dessa är Håret Hammamita, den andre Abu Seid. Håret Hammarn, berättar, huru han vid de mest olikartade tillfällen, än i en ödemark, än i ett furstehus, än vid ett ensligt nattläger, än i ett festligt tempel, sammanstött ined Abu Seid. Denne, en gammal, öfvad irøprovisatör, uppträder då alltid såsom hjelpbe-höfvande,

oftast höljd i. trasor, med ränsel på ryggen, och uppmanar vanligen till sedlighet eller beklagar, siu gentom hårda öden timade fall från välstånd och magt. Hans sedolära är stundom kraftig och eftertrycklig. Såsom exempel må anföras:

Lustar bedåra din själ —• och du lurar på vinst, men

förglömmer >

Grafvens förfärliga natt, och hvad, som följer på den.

1) Jraf. ibid. p, 269, 430, 449 m. fl..

2) Detta gäller t första rummet om de talesätt, som Freytag anlört under rubriken! "Forma comparativi," emedan dessa innehålla bilder, hvilka ännu äro obegripliga, såsom saknande ett grammatikalisk! subjekt t. ex. Lättare än halm, Enfaldigare än en Hofva (p. 438). Tillkommer Iter ott subjekt, >å Sr det likväl ingenting, tom tvingar satsen att blifva en gnom.

3) Hariri dog i 121 e. Chr. IHakamjt betyder egentligen iao»* qväm, coiiseisns; sedan ett inför ett sidant hållet föredrag.10

Stäfja ditt sin uf en gång! Din död dig nalkas och hänger Snart vid ditt innersta fast, griper dig, släpper dig ej. Ännn är lyckan dig blid: förhfif dig ej, öfva ej hårdhet!

Tygla del flygtiga ord: deraf din lycka beror. Lindra den sorgsne» betryck, med förtroende hör, hvad

han talar.

Felar du, — rätta dig då! Bäst är att rätta sitt fel '). Men hans yttersta syftemål är dock alltid att behaga. Så tecknar han sig sjelf:

Sättet till stundens kraf jag lämpar, — kämpar med tidens Vexling och ömsar, som den, drägter för glädje och

sorg;

Ger med mitt tal åt en hvar, hvad honom behagar.

Bland vittra

Föl- jag ordet och bland dryckeskanirater pokal». Fromt jag förmanar ibland, frampressande tårar. En

annan

Stund med mitt skämtande snack muntrar jag sinnena opp z).

Härigenom förlora dessa underhållningar visserligen ej den ofvan antyddda betydelsen att uttrycka den moraliska beskaffenheten hos författarens samtid. Tvertom. Denna betydelse vinner just derigenom en förökad styrka, emedan Abu Seid med sina moraler aldrig kunnat behaga, oin det ej funnits hos åhörarna en deremot ungefär svarande moralitet. Och ehuru ställen af mindre allvarligt innehåll stundom förekomma, framstå de dock, .genom sitt ringare antal, såsom något tillfälligt och abnormt, samt genom den motsats, de bilda emot de allvarsammare, såsom en humoristisk ironi. Men Abu Seid är till sin egen person lika bedräglig och hycklande, som snillrik och moraliserande 3). Häri visar sig, att författaren icke hållit så strängt på det

1) J ni t. Prippr: Haririi iiai-rationam Pars prima p. IS. 16.

2) Jinf. Peiper; Baririi iiarrationoai Pars prima, p. 85.

3) Jmf. Priper: Har. narr., 8e* prior*», p. 8, fi, 7 oeh De-cas p. 45 och ffllj.-II

sedliga intresset och att han i första rummet åsyftat, att göra sina berättelser underhållande.

Till följe häraf kan delta verk i afseende på innehållet icke sägas framför Pantcha-Tanira och Hiiopa-desas ega något betydande företräde. Större Hr detta i formell hänseende, såväl i allmänhet genom framställningens vida öfvervägande klarhet och sammanhang, som ock genom de enskilta berättelsernas harmoniska afrundning. Också

äro Hariris Makamdt, såsom utgörande en enda författares verk, det mest betydande, som Arabiens gnomiska poesi har att uppvisa

"Vi öfvergå derför till en ined den Arabiska poesien nära beslägtad, den Persiska. Här möter oss på det gnomiska gebitet ett namn, som i rikt mått uppburit den bildade verldens beundran och lof. Detta namn Hr Feiideddin Attar '). Hvad denne i ämnet frambragt innehålles i skriften Pendnaméh 2). Med denna skrift, hvilken de tillförlitligaste domare räkna bland Orientens yppersta, kan ingenting, af hvad vi härtills undersökt, sällas i jemförelse. Ty väl skildrar stundom Hitopadesas på ett intagande sätt t. ex. det vemod, med hvilket menniskan ur sin förgänglighet blickar tillbaka till alla varelsers dunkla urgrund, i hvilken all en-skilthet upphör, och sont, oberoende af allt, låter allt i sig försvinna 3), men från denna höjd leder den oss en annan gång ned till det enskilta, der all enhet Br splittrad, och aili oändligt och högt, likasom genom en pantheistisk degradation, förlorat sig i det ändliga, hvardagliga, lumpna Genom Pendnameh deremot införas vi i en verldsåskådning, enligt hvilken Gud, i stället för att vara en i ändliga gudamagter sönderdelad mång-

f) Födil i en by nSra Ninchalmr 1316.

2) Jmf. Pendnrroeh, tradnit par Sil». de Sacy, Pari» 1819.

3) Jmf. Hitopad., Scblegel dr Lassen, p »25. Öfvers, af [-Boh-]cn,-] {+Boh-]cn,+} Dat Alte Indien, p. 593, 594.

4) Jmf. Hegel'. Werke, XI. p. 3«B och Hegel'! Vorl. Ober die A esthetik I. p. 461.12

fald, utgör en osinlig, öfver ver]den upphöjd enhet, som aldrig kan af skalden målas, utan att vara i någon mon hänförande och sublim. Och otn och Hariris Makamåt i allmänhet mer än Pendnaineh äro utmärkta af framställningens klarhet och sammanhang, så äro de å andra Bidan, genom reflexionens öfvervigt, lika ofta utmärkta af en kylig, nykterhet, under det att den mystiska riktning, som Ferideddin Attar förråder, tyckes hafva gifvit honon^ en ojemförligt hög grad af känslans och den religiösa hängifvenheten^ innerlighet. Detta röjer sig isynnerhet, när ban skildrar den verldsliga lyckans vansklighet:

,1. Låg, är den glädje* sopi jorden, beskär, och deo

skänks åt de J$ga, Dygden, den himmelska,, har fröjd af det himm^l^a

blott

2. Lifvet, min son, är en dröm, som med flyktiga bil-

der dig tjusar, Vaknar du endast — ej mer ser du den tjtisanfø

då2).

3. Skatta ej verlden för högt! Hvad är den? En drtjppe

af vatten, .,

Lemna, när ditt tilldelts, strax den föraktliga du 3).

4. Se, på din skuldra du bär ett lik, aflägg def och lätta

Bördan, som tynger och stöds ökar din vandrings

besvär.

Värre och värre den blir, om den ej aflyftas. Hvad

är din '

Börda? Den är ju tit lik — verldens, ,den uslingens, lik 4).

På samma sätt, när han beskrifver den Allbarm-hertige:

1) Jmf. Pendn., C. XVII. När vi pl Svriuka öfverflyttat «tyc. ken nr Pendenameb, hafva vi följt öfven, af Silv. de Saey.

S) Jmf. ibid. C. LII.

3) Jmf. ibid. C. LXI.

4) Jmf. ibid. C. XVIII.13

t. Tjenar en menniska Gud och lyder bnnom, då egnar Sjelfva himmelens hvalf sig åt den lydiges tjenst 4). 2. Händer det så, att ett värnlöst barn ntbrister i rop och! Klagan, så rors Guds thron, röres och darrar dervid 2).

Äfven förenar stilen stundom klarhet och koncision, jemnhet och omvexling, prydlighet och enkelhet

För vår undersökning återstår nu i hufvudsaken blott G. Testamentets gnomiska poesi. Och ibland de produkter, soin denna företer, är det en, af hvilkén de Öfriga endast tyckas utgöra underordnade efterbildningar. "Vi mena Job *).

Denna skrift har bland de föregåeftde sin närmaste like i Pendnameh. Vi vore således redan vid målet för denna jemförande öfversigt, om vi blott hade framvisat de närmare bestämningar, som utmärka Jobs förhållande till Peridanameh. På grund af de förtjenster, hvilka vi hos den sednare funnit ^ samt det höga anseende, som literaturhistorien åt den tillerkänner, skulle man lätteligen åt densamma gjfva företräde framför job; Men vid niirmare undersökning visa sig hos Pendnameh icke blott förtjenster utan ock brister så väl i afseende på innehåll, som form. Beträffande innehållet, tyckes

ii ? , , , , - i, I

1) Jmf. ibid. G. LVI.

2) Jmf. ibid. C. LXXIV.

3) Jmf. ibid. C. XVI, Lif.

4> Utom Job firo Ordspråksboken ocb Koheleth (jemf. Hfivernich: Eeinleitung in das Alte Test. p. 355, 357) de enda bucher i G. Teàt., som med skg| kunna hänföras till dess gnomiska poesi. Författaren till Ordspråksboken tyckes hafv* ur Jobi 2ß: 12—28 hemtat sitt ämne, hvilket han i omständliga detaljer utfört. Koheletbs förl. tyckes isynnerhet hafva utgått från den i Joh skildrade förtvif. lan samt deråt velat gifta en åskådlig teckning. På grund deraf att Ordspj-åksh. och Kob. till Job stå i detta afhängiga förhållande, anse vi för vår uppgift öfverflödigt att åt dem egua en serskilt undersökning. — Man har äfven till gnomisk poesi velat räkna Vishets-boken samt Jesu Syrachs Bok. Vi anse dem likväl ej hit börande, emedan de väl innehålla sentenser, korta, innehållsrika reglor ocb föreskrifter; men icke egentliga gnouier. De här förokommande sen-tentiösa satserna ega väl gnomens häntydning på något Allmänt (« , öfverhufvud icke dess bildliga förråt.n

visserligen uppmaningen till sedlighet och ett, genom konteinplation förmeriladt, afdöende från allt yttre oTta förekomma. Men författaren betraktar det högsta Väsendet icke såsom Försyn utan såsom blind Nödvändighet (Odet), och hans fatalism tränger sig in öfver allt, fråntar förmaningen dess udd och omintetgör till stor del det goda, som han tyckes åsyfta. Skulle man antaga, att den inkonseqvcns, hvarigenom författaren, oaktadt sin fatalistiska verldsåsigt, gör uppmaningar till den fria viljan, vore omedveten, så finge visserligen dessa derigenom mera betydelse. Men dermed vore dock ej allt vnnnet. Ty författaren inlåter sig stundom i verldsliga instruktioner, hvilka stå i uppenbar strid med den verldsförsakande sedlighet, han påyrkar. — Beträffande formen, saknar man i afseende på det hela ett organiskt sammanhang. En mängd ämnen göras till föremål för behandling. Men det ena rör icke egentligen det andra '). I afseende åter på de enskilta delarna (kapitlen), visar sig ofta, ehuru de hvar och en för sig skola omfatta blott ett ämne, snmma brist på sammanhang och skalden råkar derigenom ofta på en tröttsam oriisägning 2).

För alt nti i de här nämnda afseenden anställa den nyss antydda jemförelsen, öfvergå vi till G. Testamentet. Vi inträda här i en krets af föremål, hvilka i det väsendtliga äro af annan art än de föregående. De utgöra likasom alster af en ny jordmån och nya klimatförhållanden, i det alt konsten här har hemtat sitt innehåll ur en verldsåskådning, som med vida större skäl än någon föregående kan sägas vara verkligt religiös. Man föreställer

sig här hvarken att den Oändlige är en opersonlig Mångfald, som utgör massan af del ändliga.

1) Mun upptäcker di tt» vid den flyktigaste genomläsning af Peiidn. Föreskriften gäller stundom religionen, stundom politiken, standom pligten att vara samvetsgrann, stundom den att vara snygg in. m.

2) Jmf. Pendii. C. VII, XVIII, LXIX.15

hvarigenom mellan honom och menniskan intet religiöxt vexelförhållande är länkbart, eller att han är en allt enskilt utplånande, opersonlig Enhei, hvilken för men-niskan, såsom enskilt, är absolut oåtkomlig, — eller en Enhet, om hvilken det väl siiges, att den är personlig, men som är så främmande för allt ändligt, att den blott genom en förnuftsvidrig inkonseqvens kan till menniskan nedlåta sig. G. Testamentet lärer, att Gud är en Ande, som, ehuru öfver verlden oändligen upphöjd, till den står i det nära förhållande, att ingen i densamma förekommande omständighet är för ringa för hans omsorg, samt att menniskan i förhållande till ho^ nom eger den sjelfständighet, som elt verkligt religiöst medvetande nödvändigt förutsätter. Och af det förhållande, hvari Jehova står serskilt till sitt egendomsfolk, möter oss en upplysande bild i teckningen af hans personliga umgänge med den Israelitiske Siaren, då det säges, att "Jehova fattar honom vid handen, uppenbarar sig i hans öra, renar hans läppar med glödande kol, lägger sina ord i hans mun och betäcker honom med sin hands skugga.'1 ').

Sådan är den allmänna grundvalen till Jobs gnomiska poesi. Skaparen till denna har besvarat en fråga som i Vlosaisinens religiösa föreställningssätt låg djupt grundad, den frågan: hvad är grunden till den frommes lidanden? Att fromhet måste medföra lycka, liksom dess motsats måste medföra olycka, var något, som det förnuftiga inedvetandet fordrade såsom nödvändigt Då uppstod åter den frågan: skall genna lycka vederfaras den fromme i lidén eller bortom liden? Att antaga det sednare hade för Mosaismens bekännare ej varit omöjligt, emedan de i allmänhet antogo en själens fortvaro efter döden, Och om också föreställningen om denna fortvaro var ytterst tom och sväfvande a), så följ Jmf. Jes. 5: 9; 6: 0; 8: <1; Bl: 16. 2J Jmf. J«. 58: II.16

refunnos dock i Mosaismen grundtankar ') till en närmare bestämd odödlighetslära. Men dels var ännu bo» Judafolket det spekulativa medvetandet för outveckladt, för att ur deBsa grundtankar kunna följdriktigt härleda och till åskådlighet för föreställningen utbilda en sådan lära, dels hade detta medvetande ingen hjelp att påräkna från de angränsande folkens hit hörande föreställningar, emedan dessa voro groft naturalistiska och således hade föga att säga om den odödlige anden. Härtill koin att, sedan bokstafven börjat anses såsom den mosaiska lagens hufvudsak, dess efterlefnad öfvergick till en i det minutiösa mer och mer sjunkande träldom, som nästan helt och hållet upptog folkets religiösa verksamhet och dels derigenom, dels ock emedan den oftast var beräknad på timliga fördelar, hindrade den tänkande forskningen att öfverstiga det timligas gräns. Till följe häraf förblef ett lif efter detta i hufvudsaken blott en aning, och nära för handen var derigenom den åsigt, att den frommes lycka borde förr läggas inom tiden. Han fick:, så att säga, sin himmel förlagd inom det ändliga. Och då det ändligas nöd och lidanden, trots all hans fromhet, ej kunde derifrån utestängas, s& måste denna blottställda belägenhet förekomma honom såsom något förnuftsvidrigt och orättvist, och således känslan deraf blifva i högsta grad smärtsam.

Att nu häfva denna skenbara förnuftsvidrighet, denna ovisshet och denna smärta är Jobs1 ändamål. Dess innehåll är ett försök att uppdaga menniskans sedliga ofullkomlighet och lidandets deri grundade behof, att Gud för främjandet af evig lycka sänder timlig olycka;, och att menniskan icke är elt viljelöst offer åt ett ödes obeveklighet, utan ett fritt väsende, som genom sin frihet slutligen sjelf bestämmer sin lycka eller olycka. :

Vi finné följaktligen i afseende på innehållet hos Job ett afgjordt företräde framför Pendoatneh. Hvad vidv

1) Jmf. lei. 26: 19; Kobeletb 11: 9; <8: 7; Dan. IS: 2; Sjr. 7: 40; P.. 17: 15.r 1

kömmer formen, Är delta Jobs företräde v*! mindre, men dock obestridligt. Ty kasta vi en blick på det hela, så finne vi der en al I eslä desnärvarande grundtanke, som, om icke alltid så tydligt och omedelbart, dock, på elt för en billig granskning tillfririssfällan-de sätt, sammanbinder alla delar till ett helt. Denna grundianke är den, att Gud är Försyn, och likn-Söin man kunde sägn, att Gud, såsoin Försyn, är den medelpunkt, omkring hvilken nniversum ordnar sig, så ordna sig ock omkring föreställningen om denna medelpunkt alla delar af Jobs ßok till

ett konstrikt och beundransvärdt system.

Det förtjenar en serskilt uppmärksamhet, att deitW delarnas sammanhang och deras inbördes gestaltning är sådan, att det hela derigenom står vid öfvergången till ett högre skaldeslag, nemligen det Dramatiska. Vi finné t. ex. i 3 Cap. något, som fullt motsvarar den del af Tragedien, soin Aristoteles kallad e diavoM Genom denna sistnämnda skulle den handlande "yttra" eller "ådagalägga'* något, som låge i sjelfva den ifrågavarande saken. I sak en låg här elt lidande, för hvars ådagaläggande genom en diüvoià skalden först utvecklar några de mest tragiska situationer. Han låter Job först genom sin fromhet stå till Jehova i det innerligast^ förhållande, låter honom sedan genom vedersakaren» mellankomst dertir rubbas och blifva elt mål Tör alla motgångens fasor. Och först när den lidandes smärtor, under en lystnad af sju dagar och sju nätter, hunnit samla och koncentrera sig, låter han dem med sådaiir våldsamhet utbryta, att ingenting af den skapade verU den tyckes bestå för deras förstörande magt. Någonting mer sublimt kan väl den tragiska skaldekonsten svårlit gen uppvisa. Och om, enligt Amtoteles, för frumbrin-

13 Jmf. It. E. Malmström: Grunddragen tili Aristoteles' Ifra om Poesien.

gandet af ett äkta pathos del tragiska subjektet måste vara hvarken ett fulländadt dygdeinönster eller en brotts., ling, men förut bör hafva '"lefvat i stort anseende och lycka", så är detta just en teckning nf Job. Och del vidare heter, att detta pathos bör inträda mellan vänner, så är väl denna fordran här, om någonstädes, tillfredsställd, då det inträder mellan Jehova och den fromme Job — Vidare finne vi, att Job iche heller saknar Karakicrskildringen ^tJiVos). Job sjelf, såsom hög-sinnad , sjelfständig, oförvägen och till en viss grad sjelf-rättfärdig; Eliphas, såsom klok och erfaren, allvarlig och sträng, men tillika förekommande och hofsani; Bildad, såsom mindre sinnrik och föga sjelfständig, men välmenande och ifrig; Zophar, såsom visserligen kraftfull, men företrädesvis passionerad och retsam; Elihu, såsom försigtig, rättvis, mild och djupsinnig, mer än alla de föregående; dessa äro de karakicrer, som omisskänneligen här framträda. Men det bör medgifvas, att denna karaktersåtskillnad är alltför svagt utpräglad och att dessa karaklerer ligga hvarandra för nära, för att med skäl kunna kallas dramatiska karaklerer.

Denna brist är en af dem, som från det konstnär * liga Dramat utesluta Job. En annan är bristen på handling eller den del af Dramat, soui Aristoteles kallade Fabel (juv&og). Här skulle fabeln i första rummet ut.

1) Till de mest utmärkande drag, hvarmed Jobs författare röjer •itt mästàrskap, hör det sätt, hvarpå lian skildrat Jobs föreställning om Jehova, sedan olyckan inträdt. Redan i inledningen säges det, att satan är den närmaste orsaken till Jobs hela ofärd. Men Job »jelf, Ännu till en del okunnig om sin sedliga ofullkomlighet, tycke* ilven okunnig om, hvad satan gjort, och vänder sig derföre,i smärtan al sin olycka och i känslan af att icke hafva afvikit från sin oskuld, till ingen nmian än Jehova sjelf och förehåller honom, i det lian ännu anser honom såsom sin vän, den oförklarliga ombytlighet, hvarigenom ban nu sänder olycka. — Just härigenom får Jobs lidande en skönhet, som af ingen jemförelse fördunklas. Ty om vi ock med rätta hänföras af det pathos, som vi varseblifva hos Laokoon eller Oedipos eller Kung Lear, så skole vi dock förgäfves söka ett pathos, starkare och renare än det, som bär uppenbarar sig.19

gjort en rad af Jobs handlingar, hvarigenom han från okunnighet om orsaken till och ändamålet med den frommes lidanden skulle arbetat sig fram till kännedom derom. Men något egentligt handlande å hans sida lör-märkes icke. Här förekommer en öfvergång från lycka till olycka och en af handlingar förmedlad olyckans stegring. Här förekommer såväl hvad Aristoteles kallade Ödesoinvexling (nspirpéteia) som Upptäckt (apayrtogta/iög). Me» de handlingar, hvarigenom ideen framgår i klarhet, tro icke Jobs. Hans förhållande är öfvervägande passivt. Han rifver sina kläder, samtalar med sina vänner, sätter sig i aska och utbrister i klagan. Men för öfrigt föregår hela hans verksamhet i hans inre, i tysta betraktelser, i lidande och hugsvalelse. — I afseende på "den yttre strukturen" röjer sig ett likartadt förhållande. Ty om inan ock icke blott kan uppvisa Prolog (npoXoyog) och Utgång (ëgoåog), utan lätteligen äfven kunde anse de tre cykler, hvari Iobs vänner uppträda med undervisning, såsom en begynnelse till Akter [èitsiaöSiu), så har dock det didaktiska intresset

alldeles undanträngt den del, som i det Grekiska Dramat var mest lyrisk, nemligen Chor-sången (%oqÖs) ')•

1) Vi medgifva, att en svårighet möter isynnerhet vid uppvisandet af Prolog och IJtgång, emedan Chorsången, som i det Grekiska Dramat angaf dessas gränsor, häralldeles saknas. Hen vi ega dock en fast punkt i dialogen mellan Joh och hans Vänner, hvilken utgör det helas mest omfattande moment. Det Sr klart, att näst före detta Inträd essfaur en skulle haft sin naturliga plats. Hvad som föregår dialogen — de 3 första Cap. — kunna vi derför med allt skäl betrakta såsom Prolog. Efter den nämnda dialogen följer en aniinn, men hvilken är icke såsom den förra en dialog mellan Job och bang Vänner, utan mellan Jehova och Job. Denna sistnämnda och sista del är från det föregående egendomligen åtskild äfven deri, att den innehåller en oförmodad lösning af alla de i det nästföregående framhållna svårigheterna. Att fullt lösa dessa svårigheter förmår endast Jehova, som helt plötsligt faller in och ger bekräftelse åt det vigtigaste af det, som Jobs Vänner hade yttrat, och visar ännu tydligare än de, att verldens upphofsman och upprätthållare var den ende fullkomlige, att således Job icke var fullkomlig och hos sig sjelf hade att söka orsaken till sitt lidande, samt bringar härmed de stridande krafterna till försoning. Denna sista dialog ir således för det belas utveckling20

Vi finna häraf, att Job, ehuru icke varande ett Drama, i flera af sina delar sträfvar alt uppnå den Dramatiska formen, — ett förhållande, hvars belysning varit nödig, för att i afseende på det hela ställa Jobs förhållande till Pendnameh, om möjligt, i dess fulla ljus.

Det må slutligen medgifva», att Job i det enskilta icke alltid till formen öfverträffar Pendnameh, helst som den sednare just i det enskilta har sin förnämsta styrka. Men då en undersökning i detta afseende skalle fordra elt större utrymme än som här står oss till buda, så framställa vi i stället till jemförelse tvenne stycken, hvilka vi anse i allmänhet betecknande för det förhållande, i hvilket de båda vkaldeverken i det enskilta stå till hvarandra

Pendnameh Cap. XJV,

Min son, vill du till jstorhet komma, Sqnn storhet, — stäng då lustans port! Ty portarna till evig frid, Till evig lyckas hein, sig öppna För den, från lustan stängt sig sjelf. Fins större dårskap till än den Att ej till Gud allena längta? Min vän, försaka ärans prål Och magtens höjder, men blif värd Att bland den Högstes hofsta! synas. Hvad usel möda! Mången tär, Förtär sig sjelf för storhets vinning. Sök derför ingen storhet du,

ai]||r|es väsendtlig. Jehova oppträder här, såsom en "De»s e» ma-china", i samma ändamål ocb med samma ritt, sam t. ei. Herkules i Utgången till Sophokles' Piiiloktet Och den del af Joh» Bok, hvilken af detta Jehnvas uppträdande fär sin egendomliga karakter, synes os« med det Grekiska Dramats Utgjng ega s£ mycken frändska|p, att »i|iifi benämning utan fara derom kan anviadas.21

Blott Hen, att himlens |rof <lu nalkas. Dig skulle magt och ära draga I det förakteliga ned, Och föra dig med plötslig magt I sjelfbehag och sjelfförgudning. Att stäfja själens uppror samt Dess oförnuft betvinga, tjenar Försakelse af lustans kraf. Om du befäst din själ med tanken På den Allsvåldige, så skall Begäret, som som till ondt dig manar, Ej mer med brottsligt trug förmå. För den, som till sitt väsens ursprung Sitt hopp har satt, en inundfull bröd I denna verlden gör till fyllest. Var nöjd, om hvarje dag din nödtorft Du har; — om ej, så sök den då Med ödmjuk bön till Gud, den Högste.

Job Cap. III.

O, alt den dag till intet blifvit Då jag blef född! Så ock den natt. Som sade: "afiad är en man!' O, alt ej Gud i höjden vårdat Sig om den dngen! O, att den Blott mörker varit, att ej ljus Och klarhet strålat öfver honom'; Att mörker, tjockt, som dödens, löst Den dagen in, att töcken lägrats Utöfver den; att dagsförtrollning Med plötslig skymning den förskräckt! O, att den natt, af mörker fångad, Ej fröjdas fått bland årelB dar Och ej bland månaderna ingå!30

Se denna nnu! Q, all deri varit Ofruktsain! O, att under den Ej något glädjens budskap kommit l Att dagsbesvärjanoe och de, som Med konst förderfva Livjathan, Förbannat den! Att i dess skymning Dess stjernor slocknat! Att hon ljus Förbidat, hoppats, men förgäfves! Att morgonrodnans' ögonlock Hon ej fått se! — för det han icke Slöt moderlifvets dörr otih ej För mina ögon ofärd dolde. O, att jag dött i födseln, o, , Att jag fått dö, då

nyss jag framgått Ur moderlifvet! O, att ej I sköt jag tagits strax, att bröst Mig icke mött, att di mig. gifva. Jag legat då i stillhet nu Och ljuft i ostörd hvila slumrat, Liksom en kung, en landets fader, Som grifter byggt,; förfallna nu; Eller som furstar, som ha guld, Som fylla sina hus med silfver. Kanhända liknade jag då Ett otidsfoster, som fördolts, Och barn, som aldrig dagen skådat, Och vore icke mera till. En gudlös bullrar ej i grafven, Der njuter en förkrossad frid. Och stilla bo de fångne der >

Och höra ej förtryckarns stämma. Der äro små, der äro store Och tjenarn, från sin herre fri. Hvi tände Gud åt nödens barn Dess lefnads dag! Hvi gaf han lifvet At lidande, som döden merÄn skaller söka och, fast svikna AT hoppet, dock förbida den? Som glädjas, när de hinna till Sin graf — jà glädjas, fröjdas, jubla? Hvi gaf han lif åt den, hvars väg Han genom mörker för och har Till slut från alla sidor kringstängt! Ty suckan kominer förr än bröd Uti min mun. Der flödar jemmer, Som vatten, fram. Ty det, som vållat Mig skräck och bäfvan, drabbar mig. Vai* jag ej lycklig? Var jag icke I frid och stillhet? Hvarför kommer Nu denna olycksstormen på?

Digitaliserad av Projekt Runeberg och publicerad på
http://runeberg.org/rmggnomisk/.

Konverterad till .pdf, .epub, .mobi och .txt av Arkivkopia och publicerad på
https://arkivkopia.se/sak/runeberg-rmggnomisk.

Filen skapad 2018-12-17 15:52:41.675238